

ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи Одинаева Гулбону Мадалиевна дар мавзӯи “Хусусиятҳои ғоявӣ бадеии ашъори лирикии Ҳақназар Ғойб” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.01. – Адабиёти тоҷик

Аз ибтидои нимаи дувуми солҳои 80-уми асри гузашта дар зиндагии сиёсӣ ва иҷтимоии мардуми собиқ Шӯравӣ, аз ҷумла дар ҳаёти мардуми тоҷик таҳаввулотӣ ҷиддӣ иҷтимоӣ ву сиёсӣ ба амал омаданд. Бар асари ғурупошии ИҶШС Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқлолияти давлатӣ касб намуд. Дар имтидоди даврони истиқлолият адабиёти тоҷик низ дигаргунҳои қобили мулоҳизаро мутаҳамил гардид. Ин дигаргунҳоро метавон дар заминаи мавзӯ ва дарунмояҳо, гузинаҳои идеявӣ-бадеӣ ва жанрӣ эҳсос кард. Бозтоби ҳунари ва сатҳи эҷодии шоирон дар ин айём дар ҳамин ҷанбаҳои жанрӣ ва самтҳои идеявӣ-мавзӯӣ густариш ёфта, нерӯманд мегардад.

Яке аз чехраҳои дурахшони адабиёти нимаи дууми қарни XX ва ибтидои қарни XXI муосири тоҷик, ки эҷодиёташ аз нигоҳи танавуӣ жанрӣ-мавзӯӣ ва вижагии идеявӣ-бадеӣ ҷалби назар менамояд Шоирӣ халқии Тоҷикистон Ҳақназар Ғойб мебошад. Диссертатсияи мазкур ба таҳлилу баррасии яке аз масъалаҳои муҳим, таҳқиқи ҳаёт ва эҷодиёти яке аз шоирони номвари тоҷик, ки дар рушду камоли шеъри муосири тоҷик дар нимаи дууми асри XX ва ибтидои асри XXI нақши барҷаста дорад, бахшида шудааст. Ин мавзӯ то ба ҳол мавриди таҳқиқи монографӣ қарор нагирифтааст.

Аз ҷониби дигар таъйини хусусиятҳои жанрӣ-мавзӯӣ, идеявӣ-ҳунарии эҷодиёти шоир Ҳақназар Ғойб метавонад на танҳо дар муайянсозии саҳму ҷойгоҳи адиб дар адабиёти муосири тоҷик созгор бошад, балки дар тарсими манзари умумии инкишофи камоли шеъри муосири тоҷик дар нимаи дууми асри XX ва ибтидои асри XXI корсоз бошад.

Мақсади асосии таҳқиқ таҳлилу арзёбии зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии Ҳақназар Ғойб, баррасии ҷанбаҳои идеявӣ, мавзӯӣ ва ҳунари,

мероси адабӣ ва таъйини ҷойгоҳу нақши ӯ дар ҳавзаи адабии Кӯлобу адабиёти тоҷик ва дар маҷмӯъ дар раванди адабиёт мебошад. Муаллифи диссертатсия оид ба хусусиятҳои ғоявию бадеии ашъори лирикии Ҳақназар Ғоиб таҳқиқ намуда, ҳамзамон рӯзгору осор, ҳунари нигорандагии шоирро баррасӣ намудааст.

Диссертатсияи Одинаева Гулбону Мадалиевна аз муқаддима, се боб, хулоса ва китобнома таркиб ёфтааст. Ҳар боб мувофиқи масъалагузорӣ ба фаслҳои алоҳида тақсимбандӣ шудааст.

Дар муқаддима **аҳаммиати мавзӯ**, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, объект, сарчашма, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ, асосҳои назарӣ, методологии таҳқиқ, нағзҳои илмӣ, арзиши амалии таҳқиқ, сохтор ва тасвиби диссертатсия мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Мақсади асосии таҳқиқ таҳлилу арзёбии зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии Ҳақназар Ғоиб, баррасии ҷанбаҳои идеявӣ, мавзӯӣ ва ҳунарий, мероси адабӣ ва таъйини ҷойгоҳу нақши ӯ дар ҳавзаи адабии Кӯлобу адабиёти тоҷик ва дар маҷмӯъ дар раванди адабиёт мебошад. Дар рисола нахустин бор таҳаввули ҷустуҷӯҳои эҷодии шоир мавриди баррасӣ қарор гирифта, саъй шудааст, ки хусусиятҳои идеявӣ-мавзӯӣ, жанрий ва ҷанбаҳои бадеиву зебошинохтии ашъори Ҳақназар Ғоиб муайян гардад.

Боби аввали диссертатсия «Ҳаёт ва фаъолияти эҷодии Ҳақназар Ғоиб» ном дошта, аз се фасл иборат аст. Фасли якуми боби якум **«Зиндагиномаи шоир»** номгузорӣ шудааст. Ҳақназар Ғоиб беш аз 50 сол дар арсаи шеърӯи шоирӣ қадамҳои устувор ва бобарор гузошта, худро дар арсаи суҳан ҳамчун чеҳраи тобноки адабиёти миллӣ муаррифӣ кардааст. Ҳақназар Ғоиб аз адибони насли чоруми адабиёти муосири тоҷик буда, бо тарзу услуби хоси эҷодӣ дар Тоҷикистон ва берун аз он маълуму машҳур мебошад. Дар диссертатсия оид ба шароити оилавӣ, фаъолияти иҷтимоӣ ва муҳити инкишофи шахсияти Ҳ. Ғоиб маълумот муфассал оварда шудааст.

Фасли дуюми боби якум **«Осори адабию бадеии шоир»** ном дошта, он фарогири фаъолияти эҷодии Ҳ. Ғоиб мебошад. Шоир аз оғози солҳои 60-

ум то ин дам зиёда аз 50 соли умри худро ба суфтани дурри маънӣ сарф намуда, беш аз 30 китоб таълиф кардааст. Аввалин маҷмӯаи ашъори шоир «Тӯшаи роҳ» ном дошта, соли 1972 аз чоп баромадааст. Нақди адабӣ аввалин маҷмӯаи шеърҳои шоир «Тӯшаи роҳ»-ро дар қатори нахустин маҷмӯаи ашъори Лоик Шералӣ «Сари сабз» хуб истиқбол гирифт ва дар матбуот доир ба эҷодиёти шоир, алаҳусус нисбат ба шеърҳои «Суруди вопасин», «Қуллаҳо», «Аҷдодони ман», «Дил аз паси ту», «Машъали орзу», «Аввалин савганд», «Сафар» ва ғайра мақолаҳои ҷудогона чоп шудаанд. Фасли сеюми боби аввали диссертатсия **«Мавқеи дoston дар ашъори шоир»** унвон дорад. Дostonҳои шоир асосан дар шакли маснавӣ эҷод шуда, мавзӯҳои гуногунро дар бар мегиранд. Ҳақназар Ғоиб ба навиштани дoston аз солҳои 80-ум шурӯъ кардааст. Аввалин дostonи ӯ «Ҷони ташна» ном дошта, минбаъд дostonҳои «Эҳёнома», «Сояҳои офтобрӯз», «Ашки офтоб», «Сурӯши Хатлон», «Ҳасрати Фирдавсӣ» ва ниҳоят дostonгунаи «Дар таҷаллии офтоби Аллома Иқбол» иншо шудааст. Дostonи «Ҷони ташна» ҳамчун таҷрибаи аввал на дар нақлу суҷа, балки ба мисли «Сурӯши Сталинград»-и М. Қаноат дар жанрҳои алоҳидаи ба ҳам алоқаманд (гуфтугӯи худ ба худи ботинӣ) навишта шудааст. Дар диссертатсия дар рафти таҳлил оид ба назарияи дoston ва манзума маълумот дода мешавад. Ҳақназар Ғоиб, пеш аз он ки дoston нависад, ба офаридани манзумаҳои ҳамчун «Қатраи офтоб», «Ҳасрати Эйнштейн», «Суруди қаҳрамон», «Афсонаи ҳафтдодарон», «Шоҳномаи умр» ва силсилашеърҳои даст задааст. Ин кӯшиш минбаъд боиси пайдо шудани дostonҳои «Эҳёнома», «Сурӯши Хатлон», «Ҳасрати Фирдавсӣ», «Сояҳои офтобрӯз», «Ашки офтоб» ва «Дар таҷаллии офтоби Аллома Иқбол» гардидааст.

Боби дуюми диссертатсия **«Мавзӯ ва мундариҷаи ғоявию бадени ашъори лирикии Ҳақназар Ғоиб»** ном дошта, ғановати ашъори шоирро аз нахустин ҷакидаҳои табъаш, ки дар жанрҳои хурду калони лирикӣ: байт, рубой, дубайтӣ, қитъа, ғазал, мусаммат, маснавӣ ва тарҷеот иншо шудаанд, дар бар мегирад. Фасли аввали боби дуум **«Қаҳрамони лирикии шоир ва ситоиши ишқу муҳаббат»** ном дошта, шоир дар он инсон ва

чаҳони маънавии ўро асоси асари лирикии худ қарор додааст. Асари ишқӣ муқаддам чаҳони ботинии инсон, таассуроти фардии ўро ба тасвир мегирад. Бинобар ин, ҳам, шеър ба ақлу дили одамон таъсир мерасонад.

Ашъори ишқии Ҳақназар Ғоиб намунаи комили сухани бадеии таъсирбахш ва забони эҷодиёташ таҷассумгари эҳсосу андешаи баланд мебошад. Шоири лирик ба олами атроф аз даричаи дили инсон менигарад. Фасли дуюми боби дуюм «**Мавзӯҳои инсонпарварӣ ва ватандӯстӣ дар ашъори адиб**» ном дошта, дар он масъалаи дӯст доштани зиндагӣ ва эҳтиром ба инсон ва инсонпарварӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Бузургон зиндагиро дар ҳар ранг мебинанд. Самимият дар аъмоли неку хайрандешии инсон зоҳир мешавад ва ҳар фарде ба ин сифат молик бошад, аз ӯ гуфтори неку кирдори нек ва пиндори нек ба зухур меояд. Диссертант собит сохтааст, ки Ҳ. Ғоиб, аз як сӯ, ба қудрату тавоноии адибони асримиёнагӣ ва аз сӯи дигар, бар асари устодони сухани адабиёти муосир С.Айнӣ, М.Турсунзода, М.Қаноат ва дигарон ишора карда, онҳоро бо муҳаббат ситоиш менамояд. Ӯ дар шеъри «Ниёиш» аз таҷрибаи устодон М.Турсунзода ва М. Қаноат эҷодкорона истифода кардааст. Ҳақназар Ғоиб ба таъкид мегӯяд:

Сухан тег аст,

Теги тезу урён аст.

Агар ўро занӣ ноҷо,

Сари сабзат гаравгон аст.

Вале бо ин ҳама ҳаргиз сухан аз баҳри куштан нест,

Барои мурдаҳоро зинда кардан бояд онро гуфт,

Барои зиндаҳоро зиндаи поянда кардан бояд онро гуфт.

Фасли сеюми боби дуюм «**Тавсифи падару модар дар ашъори Ҳақназар Ғоиб**» андешаҳои шоирро дар ситоиши инсон ба таҳқиқ мегирад. Шоир абадияти ҷовидонии инсонро дар симои падару модар тасвир намуда, ба ин мазмун ашъори зиёде навиштааст. Шеърҳои «Модарам, ҷон модарам», «Дуои хайр», «Модар, гиря макун», «Қарз», «Ҳазонрез», «Ҷовидон бош, бахт», «Барои падарам», «Падарам», «Ёдгор» ва рубоиву дубайтиҳои ба ин мавзӯ бахшидашуда самимият ва эҳтирому

садоқати фарзандиро ифода мекунанд. Дар ин шеърҳо хусусияти миллии падару модари тоҷик, ботини пок, ҷаҳони орзуву ҳавасҳои волидонӣ рустой мавриди тасвир қарор гирифтааст.

Боби сеюми диссертатсия «**Ҳунари нигорандагии Ҳақназар Ғоиб**» аз се фасл иборат мебошад. Фасли якум «**Сухан аз табиати ашъори шоир**» номида шудааст. Ҳақназар Ғоиб барои афзоиши фасоҳат ва халқияти эҷодиёташ ҳамеша аз муҳимтарин сарчашма, яъне забони зиндаи халқ, истифода мебарад. Ӯ дар маҷмӯаи «Тоҷи офтоб» дар қисмҳои «Ситора чуфт-чуфт аст» ва «Ба ҳама бахт муяссар бишавад» дар понздаҳ рубоӣ ва нӯздаҳ шеърҳои таронаҳои тӯёна бо истифода аз зарбулмасал ва панду андарзҳои халқӣ расму оинҳои мардумиро ба тасвир оварда, дар ҳар лаҳзаи маросими тӯёна тарона, бадеҳаву суруду рубоӣ эҷод кардааст. Умуман, ашъори шоир аз лафзи ширини забони зиндаи халқ саршор буда, асолати мардуми тоҷик, махсусан мардуми сарзамини Кӯлобро дар худ таҷассум намудааст. Дар рисола бо эътимоди қавӣ иброз гардидааст, ки истифодаи зарбулмасалу мақол, панду андарзҳои халқӣ низ дар эҷодиёти шоир мавқеи хоса доранд.

Фасли дуюми боби сеюм «**Жанрҳо ва шакли ифодаи ашъори адиб**» номгузорӣ шудааст. Жанрҳои адабӣ аз масъалаи муҳими назариявӣ буда, таҳлилу таҳқиқи амиқро сазовор аст. Ашъори лирикии Ҳақназар Ғоибро ғазалҳои гуногунҷам ташкил медиҳанд, ки онҳо аз панҷ то шонздаҳ байт буда, асосан ишқу муҳаббати инсониро тараннум мекунанд. **Фасли сеюми боби сеюм «Муносибати қофия ба жанри воҳидҳои шеър дар эҷодиёти Ҳақназар Ғоиб»** ба масъалаи муносибати қофия ба вазн, жанр, образ, композитсия, мазмуну мундариҷа ва дигар унсурҳои шеър дар замони муосир бахшида шудааст. Муаллифи диссертатсия барҳақ таъкид месозад, ки шоир ба табиати дохилии қофия бештар диққат дода, муносибати онро ба мазмуну мундариҷа ва ифодаҳои бадеӣ ба назар гирифтааст. Шеърҳои эҷодкардаи Ҳақназар Ғоиб ҳам дар шакли суннатӣ ва ҳам дар шакли нав тавлид ёфтаанд. Шакли суннатии шеър дар қадим аз якқофиягӣ ва дуқофиягӣ оғоз мешуд. Баъд шоирон дар натиҷаи инкишофи ин ду навъи қофия дар алоҳидагӣ ва якҷоя навъҳои нави онро

мисли аб, ба, аа, бб ва ғайра пайдо намуданд. Ҳ. Ғоиб ҳам дар шаклҳои гуногуни навъҳои қофия шеър гуфтааст, ки унвонҷӯ намунаҳояшро бо мисолҳои зиёде дар таҳқиқоти хеш пешниҳод кардааст.

Дар хулосаи диссертатсия дастовардҳои таҳқиқ перомунӣ зиндагӣ, осор ва корномаи шоир Ҳақназар Ғоиб натиҷагирӣ гардида, аз он ҷумла, таъкид мешавад, ки Ҳақназар Ғоиб дили ниҳоят нозук ва ҳассосе дорад, ки ба рафтору кирдори инсонҳо, ба ҷаҳони ботинии онҳо дақиқназарона менигарад, баду некро ба ҳам бармекашад, одамгарӣ ва ҳақгӯиро мепарастад. Шоир кашшофи рӯҳи инсон буда, бадиву некӣ, дӯстиву душмани одамро дуруст идрок мекунад. Шоир носеҳи бегарази аҳли башар, пайвандкунандаи дилҳо мебошад. Аз ин ҷост, ки насихати шоир ба одамон яке аз андешаҳои накухоҳии ӯст. Ҳақназар Ғоиб дар симои қаҳрамони лирикӣ ба мардумони замона аҳду вафо ва хоксорию фурӯтаниро талқин менамояд. Ӯ доимо одамро ба роҳи дурусти зиндагӣ ҳидоят менамояд.

Дар баробари дастовардҳо дар диссертатсия баъзе камбудииҳои ҷузъӣ низ ба мушоҳида мерасанд, ки ислоҳи онҳо боиси волоияти ҳусни таҳқиқот хоҳанд буд:

1. Ҳарчанд фаслҳои дигари бобҳо натиҷагирӣ шудаанд, фасли якуми боби аввали диссертатсия хулосабарории амикро фаро нагирифтааст.

2. Дар мисолҳои шеърии дар диссертатсия овардашуда дар саҳифаҳои 26, 27 ва 91 ба костагии вазни арӯз роҳ дода шудааст.

3. Дар диссертатсия хатоҳои услубӣ, имлоӣ ва техникӣ (дар сах. 17, 25, 27, 30, 36, 42, 50, 53, 55, 72, 81, 155 ва ғ.) дида мешаванд.

4. Дар рӯйхати адабиёт манбаъҳои интернетии истифодашуда низ зикр мегардиданд, беҳтар мебуд.

5. Гоҳо дар диссертатсия услуби илмӣ таҳқиқот ба услуби публицистӣ тамоил пайдо намудааст.

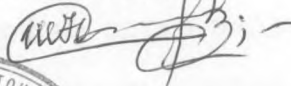
Камбудииҳои зикршуда ба ҳеч ваҷҳ ҳусни рисоларо кам намеkunанд ва ислоҳи онҳо боиси беҳбуди кор мегардад.

Мазмун ва муҳтавои диссертатсия бо автореферат, ки бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидааст, мувофиқати комил дошта, теъдоди

таълифот дар ҳаҷми шаш мақола, аз ҷумла, чор мақола дар нашрияҳои
КOA ФР ва КOA ҚТ ба қайд гирифта, нашр гардидаанд, ки феҳристи
онҳо дар охири автореферати диссертатсия оварда шудааст.

Диссертатсияи Одинаева Гулбону Мадалиевна дар мавзӯи
“Хусусиятҳои ғоявию бадеии ашъори лирикии Ҳақназар Ғоиб” тадқиқоти
пурра анҷомёфтаи илмӣ буда, ба талаботи Комиссияи олии
аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон комилан
ҷавобгӯ аст ва муаллифи он шоистаи дарёфти дараҷаи илмии номзади
илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.01.01.- Адабиёти тоҷик мебошад.

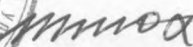
**Мудири кафедраи назария ва таърихи
адабиёти Донишкадаи давлатии забонҳои
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода, номзади
илмҳои филологӣ, дотсент**

Шамсов Н. С.

Имзои Шамсов Н. С.-ро тасдиқ менамоям:

**Мудири шӯъбаи кадрҳои
ДДЗТ ба номи Сотим Улуғзода**

Начмуддинов Ш. М.

734019, ш. Душанбе, хиёбони

Ф. Муҳаммадиев 17/6., тел. (+992 37) 232-50-00;

E-mail: shamsov1960@mail.ru.